

טביעת אצבעות משטרתית בשבת¹

הרב ישראל רוזן

ראשי פרקים:

הקדמה

תיאור לקיחת טביעת אצבעות

א. השיפת טביעת אצבעות

1. "וכתב ולא השופך"

2. "אבקה שאינה מתקיימת

3. "כאשר יאתה לכתב"

4. כתב שניתן להסרה ולפיזור

5. "חק תוכות"

6. רישום בשמאל

ב. העתקת טביעת אצבעות לסרט דביק

1. האם קביעת אותיות נחשבת לכתיבה?

2. חילוק בין רקימה לתחיבת אותיות

3. חקירה במהות הכתיבה

4. העברת מילה או רישום שונה מקירוב אותיות

ג. הדרכת מעתק הטביעה

1. איסור הדבקה משום תופר

¹ פורסם לראשונה ב'תחומין' כרך ב' תשמ"א

2. תפירה – חיבור שני עצמים ע"י גורם שלישי

3. הצמדת סרט דביק

ד. סיכום

1. חשיפת הטביעה ע"י פיזור אבקה

2. העתקת הטביעה לסרט דביק

3. הדבקת מעתק הכתיבה

הקדמה

מכון "צמת" נקרא ע"י היחידה למחקר ולפיתוח במטה הארצי/משטרת ישראל לחקור את היבטי השבת בעבודת המשטרה. מגמת המחקר להציע פתרונות מעשיים שיאפשרו לשומרי תורה להשתלב בשורות המשטרה ולפעול במסגרת תפקידם כדת וכדין.

חלק מן המחקר מתיחס לבעיותיו של "טכנאי זיהוי פלילי" בשבת, כאשר תפקידו להגיע לזירת הפשע או העבירה ולחפש ראיות וממצאים שיאפשרו לאתר את הפורץ או הפושע שנמלט.

עוד נקדים ונאמר כי בנסיבות הנדונות חשוב מאד לדון האם הפעולה הינה איסור תורה או רק מדרבנן. מכיון שבמערכת משטרתית עסקינן, המופקדת על שלום הציבור ומניעת נזקי גוף וממוץ, לכן יש מקום לעתים להקל כאשר מדובר במלאכות דרבנן ולא באיסורי תורה, וכעין מה ששנינו בשבת מב' ע"א "מכבין גחלת של מתכת ברה"ר בשביל שלא יזוקו בה רבים אבל לא גחלת של עץ", ולפירוש רש"י וראשונים ורבים ההבדל הוא בין כיבוי דאורייתא לדרבנן.

הגישה ההלכתית העקרונית לנושא "המשטרה בשבת" סוכמה במחקר מיוחד של מכון "צמת" שבוצע בשנת תשל"ט.

תיאור לקיחת טביעת אצבעות

אחת הפעולות הבסיסיות לזיהוי פלילי משטרתי היא חיפוש טביעת אצבעות בזירת ההתפרצות או הפשע. כל איחור עלול לטשטש ולהביא לאיבוד ראיות, ולכן קימת בנדון בעיית שבת. יצוין כי קשה לחפש טביעת אצבעות בלילה (מוצאי שבת), אם כי לא מן הנמנע.

להלן נדון בפעולות הקשורות בטביעת האצבעות בלבד, ולא בפעולות העזר (נסיעה, כתיבה ותקשרת), עליהן דנו במחקר אחר והוצעו פתרונות מעשיים.

טכנאי הזיהוי מפזר (שוטח) אבקת אלומיניום אפורה, באמצעות מברשת רכה ביותר, על פני המשטח שבו צפוי היה כי הפורץ או הפושע נגע באצבעותיו או בכף ידו. (יעיל על משטח חלק בלבד). בתחילה האבקה "מלכלכת" את כל השטח ומאומה לא נראה. העברת המברשת אנה ואנה מסירה (חלקית) את האבקה והיא נשארת דבוקה רק למקומות השמנוניים. טביעת האדם היא שמנונית ולפיכך האבקה נשארת בה וניכרת. אם ימשיכו להעביר את המברשת עוד ועוד - החומר יתנער כליל, גם ממקום הטביעה. כמו כן דומה שאם ישאירו את הטביעה חשופה היא תטושטש בתוך כמה ימים, אך קשה לקצוב בנקודה זו דברים ברורים, שכן הענין תלוי בגורמים סביבתיים - מזג אויר, לחות, אבק, יובש וטיב הטביעה המקורית.

לאחר החשיפה, גוזר הטכנאי פיסת סרט דביק (סלוטייפ) ומדביקה על הטביעה. ניתן להשיג סרטים חתוכים מתאימים מראש, האבקה נדבקה לסרט הדביק, והטביעה כביכול "הועתקה ממקומה". את הסרט הדביק מדביקים על גבי משטח ניר שחור מבריק (כרום) ע"מ לשמר את המעטק ולהבליטו בחינת לבן (אפור בהיר) ע"ג שחור. מעבר למעטק רושמים פרטים על התאריך, הכתובת ומקום הלקיחה המדויק, אך זו נקודה משנית שניתן למצוא לה פתרון חילופי.

שלבי לקיחת טביעת האצבעות המקובלת הם, איפוא, שלשה:

א. חשיפת הטביעה ע"י פיזור אבקה והעברת מברשת.

ב. "העתקת" הטביעה לסרט דביק.

ג. הדבקות הסרט ע"ג ניר שחור.

א. חשיפת טביעת אצבעות

יש לדון מכמה וכמה צדדים שאין בפעולה זו איסור דאורייתא.

1. "וכתב ולא השופך"

בירושלמי גיטין (ב' ג') ושבת (יב' ד') פסלו גט בשפיכה שנאמר "וכתב - ולא השופך" ולהלן שם: "עשה כן בשבת מהו? (תמן תנינן כתב ע"ג כתב פטור) ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרווייהו והוא שכתב דיו ע"ג דיו וסיקרא ע"ג סיקרא, אבל כתב דיו ע"ג סיקרא וסיקרא ע"ג דיו חייב". וסיימו לענין גט בדיו ע"ג סיקרא "מפני שאנו עוסקין בהל' שבת נתיר אשת איש?"

לא ברור האם נפשט הספק לחייב בשבת בשפיכה בדיו ע"ג סיקרא. ובגירסתנו בגיטין מופיעות המלים שהסגרנו לעיל "תמן תנינן וכו'" הפותחות קטע חדש ומשמע שאין לו שייכות לבעייה דלעיל "עשה כן בשבת מהו?" ובירוש' שבת אין מלים אלו אך בגליון הש"ס הגיה להוסיפן עפ"י הגירסא בגיטין.

בפנ"מ פירש שנפשטה בעית הירושלמי לחומר, לחייב בשפיכה, אך תמוה מאד מה הקשר לדיו ע"ג סיקרא, הרי שפיכה איננה כתיבה, ולא רק מצד כתב ע"ג כתב?

הרשב"א בשבת ק"ד ע"ב מביא הירוש' דחייב דיו ע"ג סיקרא, ומסיים "וכתב ולא המטיף, וכתב ולא השופך", ומשמע דס"ל שדרש זה אמור גם לענין שבת.

גם האבנ"ז (או"ח רז) הבין שבעית הירוש' לא נפשטה לענין שבת, ותלה שאלה זו ("שפיכת כתב" בשבת) בשני טעמים להסבר חיוב חק תוכות בשבת, לשיטת הר"ן (בניגוד לרשב"א הפוטר בשבת); אם משום שהיה חק תוכות במשכן, אך לא שפיכה, או משום תולדה ואזי י"ל דה"ה שפיכה תיחשב תולדה.

בפמ"ג (ש"מ משב"ז ג') סובר שחשיפת כתב סתר בשבת ("הכותבים דבר סתר בנייר עם חלב ונבלע בנייר... ונותנין אצל אש ומתחמם וניכר הכתב") "י"ל דחיוב חטאת ליכא, ומ"מ מדרבנן אסור דדומה לכותב".

ב"הר צבי" (יור"ד ר"ל) דן בדברי הפמ"ג אמאי אינו חייב מה"ת כדמשמע בפשיטות מהירוש' ? וחילק בין דוגמת הירושלמי של הוספת "עפצא" לחומר שהוא חסר "עפצא" ועי"כ נוצרת הכתיבה וה"ז כשפיכת דיו, לבין חימום ע"ג האש שאיננו הוספת חומר אלא חשיפת הקיים. לאור חילוק זה יש לעיין היטב בנד"ד שאמנם יש כאן הוספת חומר-אבקת אלומיניום - אך אין זה דיו או חומר כתיבה, ואין כאן התרכבות כימית עם כתב הסתר, אלא הידבקות לשמנונית, וצ"ב. והנה בדורנו דנו בדבר חידוש אותיות ס"ת ע"י נוזל או אדים. בעמוד הימיני (עמ' שנח) כותב הגר"ש ישראלי בתוה"ד "שמענו שכתב שנתבטל לגמרי מתורת כתב שלא היה רישומו ניכר כלל, כל שהעביר עליו אח"כ חומר המחדש אותו ומוציאו מן ההעלם, אעפ"י שפעולה זו של ההעברה ודאי אין עליה תורת כתיבה, מחזירה לו דין כתב..."

ובעמ' שנו שם הביא קונטרס מהגרש"ז אוירבך שציין כי "הזילוף אינו בגדר כתיבה חדשה". ובנועם (ד' עמ' כט) מובאת תשובה בנד"ז מהגרי"ש אלישיב המציין דבס"ת "כתיבה מיהא בעי, והאותיות החוזרות וננערות... הרי חסר כאן דרך כתיבה, והרי הוא בכלל "ושפך", ורחמנא אמר וכתב - ולא השופך". הרי שהבין כי דרשת הירוש' איננה רק לגיטין אלא לכל מושג הכתיבה.

לענ"ד י"ל בנדוננו - שיש כאן שפיכה אך לא של דיו, וכלל א"א לכתוב באבקת האלומיניום, ואין כאן פעולה כימית של התרכבות או חשיפת הרישום אלא זו "פעולה מכנית" של הצמדות האבקה לשמנונית - דומה כי אין כאן כתיבה דאורייתא מעצם טיבה והגדרתה של מלאכת הכותב.

2. אבקה שאינה מתקימת

דומה כי בנד"ד אין קיום לחשיפת הטביעה ובתוך כמה ימים כנראה שהטביעה תטושטש לבלתי הכר. והנה י"ל שיש לדמות זאת למשנה מפורשת בשבת (ק"ד

ע"ב): "כתב במשקין, במי פירות, באבק דרכים, באבק הסופרים וכל דבר שאינו מתקים פטור". ופירש"י: "באבק דרכים - בטיט, לשון אחר, באצבעו שרט כמו אותיות בעפר נגוב. באבק סופרים - עפרורית של קסת הסופר".

ובחידושי הרש"ש העיר שפירוש ראשון לענין אבק דרכים נ"ל עיקר, שהטיט והאבק משמש חומר הכתיבה, "דלפי" השני קשה, דהול"ל בחול ובאבק דרכים כמתניתין לעיל ל"ח ע"ב "ולא יטמינה בחול ובאבק דרכים". ועיי"ש שפירש כן גם לענין "אבק סופרים" ומצאתי בשם הערוך (מובא במלאכת שלמה על המשניות) בפירוש שני: "אבק סופרים" שמשמין על הכתיבה להשחירה. ובשנות אליהו: "כתב במשקין באבק דרכים - עם האבק כתב וכן באבק סופרים - והוא כמו כתב במשקין".

הרי דפשטא דמתניתין דומיא דמשקין מיירי בכתיבת אבק (=אבקה) המפוזרת בצורת אותיות וחשיב ליה כתב שאינו מתקיים. כמובן בכל מקרה נדון בפנ"ע אך כאמור גם בנד"ד נלע"ד דבודאי החשיפה ע"י פיזור אבקה ה"ז רישום שאינו מתקיים, ובודאי לא "כאשר יאתה לכתב", וכדלהלן.

3. "כאשר יאתה לכתב"

כאן המקום להוסיף שהגדרת "אינו מתקיים" לענ"ד איננה תלויה דוקא בשיעור זמן, ויותר יש לשייכה לדרך הכתיבה המקובלת. כך כתב הרשב"א (שבת קט"ו ע"ב) דלענין שבת חייב בדברים "דמקיימי קצת עד שדרכן של בני"א לכתוב בהן דברים שאינן עשויים לעולם אלא זמן אחד כספרי הזכרונות וכיו"ב". והביאו בבה"ל סי' ש"מ ד"ה במשקין והעיר ד"לפי"ז נראה פשוט דהכותב בכלי עופרת הנהוג כהיום בין הסוחרים לכתוב בהן חשבונותיהן לזכרון - חייב, ולא דמי לכותב באבר (=עופרת) דמבואר בגיטין יט' דלא חשיב ככתב מדאורייתא".

ומצאתי בדעת כהן לגרא"י קוק סי' קס"א שדן לענין מחיקת השם וכתב בתוה"ד ח"ל: "כתב שלא יהיה לו דין כתב מהתורה נחלק לג' דרכים. הא' - אם אינו מתקיים כמו במשקין וכו'. הב' - שאינו רושם, כמו בגיטין אין מי מילין ע"ג מי מילין, או באברא מפני שאין רישומו ניכר. (ולענ"ד האבר שלנו המתוקן בודאי אינו בכלל זה

שהרי כתיבתו ניכרת יפה, ומ"מ הערה נחוצה היא לפי הנראה מפשטן של דברים בדברי הגמ' שבאבר אינו כתב, שא"כ במקום סכנה כשכותבים בשבת סמי מרפא לחולה ראוי לכתבם באבר (=עפרון) ולא בדיו). הג' - חק תוכות", עכ"ל. ולהלן שם בהמשך הבירור (עמ' רצה) "...על כתב שאינו מתקיים, וכן שאינו קרוי רושם, כמו באבר שבודאי היכר יש והאותיות יכולות להקרא אלא שאינו ניכר כאשר יאתה לכתב..." - הרי שכתובה דאורייתא הוא "כאשר יאתה לכתב".

נלענ"ד, איפוא, שאפי' אם "אבקת הטביעה" יכולה להשאר זמן רב, מ"מ אין זה "כאשר יאתה לכתב" לחיוב דאורייתא, שכן לעולם מעבירים את הטביעה לסרט דביק ואין כאן כתיבה המתקימת במקומה. וברור שחשיפת הטביעה ע"ג הכלים והחפצים השונים איננה מתקיימת היטב, והולכת ומטשטשת כדרך האבקות, ולפיכך דומני שאין זו כתיבה מדאורייתא, וצ"ע.

4. כתב שניתן להסרה ולפיזור

עוד יש להוסיף בנקודה זו של התייחסות לאבקת הטביעה ככתב שאינו מתקיים עפ"י מש"כ המרדכי, ומובא בחלקת מחוקק (אבן העזר ס' ס"י קכד) שאין לגרש בגט כאשר הדיו עדיין לח שהרי אינו של קיימא, דיכול לספגו ולהסירו ולא יהא ניכר.

ובמנחת חינוך, מוסך השבת, מלאכת כותב, למד מכאן גם לענין שבת דאין הכתב בר-קיימא עד שיתבש הדיו, וכהא דמלאכת האופה אינו חייב עד גמר האפייה.

וראה עוד בשו"ת הר צבי לגרצ"פ פרנק זצ"ל, או"ח ח"א סי' ס"ה לענין קריאת התורה כאשר הדיו עדיין לח, וציין שם עפ"י הנ"ל - הרי לפנינו כלל חדש במלאכת כתיבה, דכל זמן שהדיו לח עדיין - אין זה כתיבה להתחייב משום שבת".

נלענ"ד דיש לדמות מילתא למילתא גם בנד"ד, בפיזור האבקה המבליטה את רישום טביעת האצבעות, שהרי ניתן להסירה ולפזרה בנקל.

הגע בעצמך; אם אדם יפזר חול או חלוקי אבנים וכד' בצורת אותיות או מילה כלשהי, וכי זו כתיבה דאורייתא? אמנם "כתיבה" זו יכולה להשמר זמן רב, אך דומה

שאעפ"כ אין לראות בכך אופי של כתיבה מה"ת שהרי נקל לסלקה ולפזרה. ואכתי צ"ע.

5. "חק תוכות"

עוד עלה בדעתי דיש לדון בנד"ד מצד "חק תוכות", שהרי האבקה מפוזרת בתחילה על פני כל המשטח ולא ניכר כל רישום. רק גירוד וגרירת ה"עודף" מותירה את האבקה במקום הטביעה וחושפתה. באנו, איפוא, למצב של "כתיבה שלילית" הקרויה "חק תוכות".

הרשב"א (סוף פרק הבונה) ס"ל דפטור בשבת, והר"ן שם נחלק עליו (וכן באו"ז) דמלאכת מחשבת אסרה תורה (ולכן חייב אם גרר באמצעיתה של "ח" ועשה שתי אותיות "ז", או גרר קצה "ד" ונותר "ר"). ובמנ"ח (מוסך השבת, הכותב) תמה עליו דאי מיקרי בכה"ג חק תוכות הרי "ד" שעשאה "ר" רק זו אות אחת, ועכצ"ל דמיירי בהשלימה לס"ת, והרי בכתיבת סת"ם פסול חק תוכות וא"כ לא כתב גם לענין שבת? וראה עוד בנשמ"א מוחק ("ל"ח א') ובפמ"ג או"ח ל"ב משב"ז אות ט"ז.

יתכן, איפוא, ש"חזי לאיצטרופי" בנדוננו שהחשיפה היא בדרך של "חק תוכות" וסמי מהכא כתיבה דאורייתא.

6. רישום בשמאל

יש להציע כי בכל מקרה פעולת חשיפת הטביעה תיעשה בשמאל וארווח לן דלא תיהוי כתיבה מדאורייתא, לדעות אחדות כדלהלן;

במשנה שבת (ק"ג ע"א): "הכותב ב' אותיות בין בימינו בין בשמאלו... אמר רבי יוסי: לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם שכך כותבין על קרשי המשכן לידע איזה בן זוגו". ובגמ': "אשמאל אמאי, הא אין דרך כתיבה בכך? הא מני רבי יוסי היא דאמר לא חייבו אלא משום רושם". רש"י: "ר' יוסי לא בעי כתיבה אלא רושם בעלמא, ובשמאלו רושם מיהא הוה".

לדין קי"ל כחכמים ורושם הוי דרבנן או לדעת הרמב"ם (פי"א הי"ז) תולדת כותב מה"ת. והאם גם כאן בשמאל פטור, כדין אב המלאכה בכתיבת אותיות?
ומצינו באליהו רבה (ש"מ אס"ג) שדן לענין מוחק בשמאל דליפטר דומיא דכותב. וסיים "ולכן נ"ל דטוב לשבר העוגות הנ"ל (=שכתוב עליהן) בשמאלו, וכן הספרים הנ"ל (שכתוב על חודיהן)". וכעין זה בחיי אדם שבת ט"ז ו' דאסור לחבר אותיות של כסף לפרוכת וכיו"ב, והתיר שם בדרך מסוימת "וגם זה יעשה ביד שמאל, דהכותב בשמאל פטור דאין דרך כתיבה בשמאל". כיו"ב בפשיטא ליה למנחת חינוך סוף מלאכת הכותב שכתב "כל דין כותב יש לרושם כיון שהוא תולדת כותב, והרושם בשמאל פטור".

אכן באבני נזר או"ח ר"ט אות ט' תמה על הא"ר "דלא מיבעייה בפתיחת הספרים ובשבירת העוגות דמשום מחיקה דין שמאל כמו ימין, אלא אפילו בסגירת הדפים דמשום כותב, מ"מ כתיבה זו דהיינו סגירה יוכל לעשות בשמאל כמו בימין וחייב".

והנה מצאתי שדנו מפורש בענין מתן טביעת אצבעות בשמאל. בשו"ת ארץ צבי (פרומר, ס"י ע"א) נשאל "ע"ד שבקרוב תהיה הבחינה לצבא, ועפ"י רוב הוא בעש"ק ובש"ק. ונתחדש בימינו שתחת חתימת יד נותנים העוברים על הפקודים אצבע צבוע באיזה צבע על המיליטעריש ביכעיל לרושם וסימן, האם מותר בשבת? ושמעתי בשם גדול אחד שהתיר לעשות הנ"ל ביד השמאלית, ומדברי הנודבי"ת או"ח ל"ג משמע שאין נפ"מ בזה". המשיב דן שם ברישום בשמאל לדין, ולשיטת הרמב"ם דהוי תולדה דכותב והביא דעת המנ"ח דפטור דאל"ה אמאי העמידו משנתנו דחייב בשמאל לר' יוסי, הרי תיפוק לה דכל כתיבה היא גם רושם ומצד זה יתחייב בשמאל גם לרבנן? ונחלק עליו המחבר וס"ל דיתכן דרושם חייב גם בשמאל אף דהוי תולדה דכותב, ובכ"ז כותב בשמאל פטור, ולא תיחשב כתיבה בשמאל כתולדה, כרושם.

בשו"ת ישועת משה ח"א סי' ע' (לר' יהושע משה אהרונסון) הביא תשובת הרב אברהם וינברג מוורשא לבעל ארץ צבי בנדון טביעת אצבע בשמאל, ומצדד שאם הרישום הוא מדרבנן יש מקום להתיר בצירופים שונים, אך אם רושם מה"ת יש לאסור אף בשמאל.

עוד מצינו לר' יוסף ראזין בעל הצפנת פענח בהסכמתו לספר פסקי תשובה ח"ב (לר' אברהם פיטרקובסקי) "ע"ד הטובל אצבעו בדיו וחותרם בו על הניר בתור חתימה הנקראת פינגר-דריק, אם מתקיים הרשימה - חייב. וכן מוכח מתוספתא... וכן לדידן והוה תולדה... ובזה אין נפ"מ בין בימין או בשמאל, דכל דבר שמועיל להפעולה אין נפ"מ לנו. והרבה יש להאריך".

נמצאנו למדים שפעולת רישום בשמאל שנויה במחלוקת אחרונים, והדעה נוטה לאסור. אך מצינו בין הפוסקים שהתירו (א"ר, חיי"א, מנ"ח). יתכן, איפוא, שבנד"ד יש להמליץ שטכנאי הזיהוי הפלילי ישטח את האבקה בשמאלו.

ב. העתקת טביעת אצבעות לסרט דביק

לאחר חשיפת טביעת אצבעות "מעתיקים" את הטביעה לסרט דביק (סלוטייפ). הנחת הסרט ע"ג הטביעה קולטת את האבקה הנדבקת אליה וכך היא מועברת ממשטח ההטבעה לסרט הדביק.

יש לדון בפעולה זו מבחינת מלאכת כותב ומבחינת איסור הדבקה בשבת. בפרק זה נדון מצד כתיבה, וסוגית ההדבקה תידון בפרק הבא.

1. האם קביעת אותיות נחשבת לכתיבה?

לענ"ד יש לדון בזאת עפ"י מש"כ המגן אברהם (או"ח ש"מ סק"י) "משמע בגיטין דף כ' שאם תוחב אותיות של כסף ע"ג בגד מיקרי כתב, עיי"ש, וא"כ אפשר דאסור לעשותו בשבת". הרי שהסתפק האם יש בכך אפילו איסור דרבנן.

כוונת המג"א להא דשנינו בגיטין כ' ע"א שעבד אינו יוצא לחירות (וכן גט אשה) "בכתב שע"ג כיפה ואנדוכתרי", ופירש"י: "...ורוקמין עליו צורות במחט, ואם רקמו עליהן אותיות הגט אינו כתב לפי שאינו כתוב וקבוע אלא מוטל על הבגד וב' ראשיו תחובים". ולכאורה מהא משמע שרקימה ותחיבת אותיות אינן כתב? ופירש במחצית השקל שרש"י פירש הטעם "שאינו קבוע", ומשמע דאי קבוע ייחשב כתב. ומאי

דמספקיה ליה למג"א היינו דאפשר שרש"י חד מתרי טעמי נקט, ואה"נ יכול היה לפרש שאין זו כתיבה.

וראה בב"י אבה"ע סוסי' קכה שהביא סיעת ראשונים (ר' ירוחם, בעל העיטור, הערוך) שרקמה איננה כתיבה לגט, ורק הסתפק לדעת רש"י בגיטין שפירש בכיפה ואנדוכרתי "שאינו קבוע" וא"כ "יש לדון בדבריו שאם הוא קבוע כגון שהוא ארוג או מרוקם כתב מיקרי, וצ"ע".

להסבר זה יתכן שיש צד לומר שתחיבת אות קבועה תהיה כתיבה מה"ת.

2. חילוק בין רקימה לתחיבת אותיות

בנשמת אדם (הל' שבת סוף כלל ל"ז) העיר על המג"א כה"ג והביא סברות להקל די"ל דדוקא ברוקם שעשה מעשה בגוף האות, ולא כששם אות שלימה שאין זו כתיבה בשבת. וכן דימה זאת לקירוב אותיות ולסגירת דפי ספר שאותיות כתובות על חודיהם.

בכלכלת שבת (מלאכת הכותב) כתב: "אסור לחבר או להסיר אותיות של כסף על פרוכת וכד'. מיהו נ"ל דאינו חייב חטאת, דהרי אפי' אם רקם אותיות בבגד דדמי טפי לכותב האות אחת אחת אפי' הכי מסתבר דפטור בשבת מטעם כותב, דהרי כל כה"ג לא מיחשיב כתב לגבי גט אשה ועבד, א"כ ה"ה לענין שבת. וכ"ש אם חיבר כל האות בפעם אחת על הבגד, דאף דדינו ככותב, עכ"פ לא דמי לכותב, ואפי' למדפיס או מפריד גג החי"ת, לא דמי כלל, דהתם עשה האות משא"כ הכא האות עשויה ועומדת. לכן נ"ל דאסור רק מדרבנן".

נמצאנו למדים שתחיבת אותיות וצירופין למלה לדעת המג"א יש להסתפק לאיסור דרבנן בלבד, והאחרונים חילקו בין רוקם שעשה מעשה בגוף האות, לתוחב אות מוכנה.

וכה"ג פסק בשו"ת אגרות משה (ח"א קלה) לענין העמדת אותיות או מספרים בשבת זה אצל זה. והביא דברי הנשמת אדם הנ"ל שדברי המג"א אינם ברורים שכן לכל הפוסקים אינו כתב כלל, כפשטא דגמ' בגיטין שאין העבד יוצא לחירות, ורק לרש"י

שפירש לפי שאינו קבוע יש מקום לספק. ואף זאת רק ברקימה ולא בתחיבת אותיות מוכנות. והוסיף כי "כוונת המג"א דלרש"י שברקימה קבועה הוא כתב לענין גט יש לאסור מדרבנן בשבת אף בתחיבת אותיות כסף דיש ע"ז שייכות כתב".

3. חקירה במהות הכתיבה

בדברי רש"י אלו דן גם הרב קוק בדעת כהן (ס"י קסא) לענין פיזור אותיות עופרת בדפוס כשיש בהן אזכרות. והביא בשם ה"תורת גיטין" שנסתפק לענין חק תוכות וכתב ע"ג כיפה ואנדוכתרי דאינם כתב האם יש בהם איסור מחיקת ה'. ומביא מט"ז יור"ד דיש קדושת ה' ברקימת פסוקים, ודוקא ברקימה ולא בתחיבת אותיות, שאין בהם קדושה כי לא נכתבו לקדושה, וכ"ש חק תוכות שרק מגרד מסביב וממילא האות צצה.

ושם חקר מרן הרב קוק במהות כתיבה האם ענינה יצירת האותיות או אפי' קירוב אותיות קיימות וצירופן. ותלה פשר חקירה זו בפירוש דברי הגמ' (שבת קד' ע"ב) לענין אות אחת בטבריה ואות אחת בצפורי ד"כתיבה היא אלא שמחוסרת קריבה", דרש"י והרמב"ם פירשו דמחוסר קירוב פיסי, המותר בשבת, והקירוב עצמו איננו כתיבה. אך הר"ח פירש יכול היה לכתוב להגדיל האותיות הכתובות בקרקע מטבריה עד לצפורי. והבין הרב קוק שלשיטת הר"ח אסור לקרב אותיות מוכנות וליתנן זו אצל זו, שכן זו עצמה מעין כתיבה, עיי"ש. ובהמשך שם הקשה דלרש"י ולרמב"ם נמצא שאין בקריבה משום כתיבה וה"ה תחיבת אותיות. אך קשיא מרש"י בגיטין דפירש לענין כיפה ואדוכתרי "שאינו קבוע" ומשמע דחשיב כתב? ותירץ, דרש"י רבותא אתא לאשמועינן דאפי' בכה"ג שהכין את האותיות לשם גט (או שבת) ולא השתמש באותיות מוכנות - אינו גט לפי שאינו קבוע. אך אה"נ דתחיבת האותיות מוכנות איננה כתיבת מה"ת.

העולה מכל הנ"ל שרגלים לדבר שאין בקיבוע אותיות מוכנות משום כתיבה דאורייתא.

4. העברת מילה או רישום שונה מקירוב אותיות

בשולי הדברים נ"ל להוסיף מצד הסברא שבנד"ד קיל טפי ואולי אפי' ליכא חששא דרבנן, ומתרי טעמי; ראשית, אפי' אם נקבל את הגישה שתחיבת אותיות וצירופן למילה נחשבת כתיבה, דומה דהיינו דוקא באותיות בודדות, והאדם יוצר את הצירוף, ולא כאשר מעביר מילה שלימה. לענ"ד לא יעלה על הדעת שאם מצויה מילה הכתובה באותיותיה והאדם קבעה בשלימות במקום כלשהו, כגון סיכה שעשויה בצורת שם אדם ועונדים אותה, כלום יש כאן מלאכת כותב? אין כאן לא יצירת אות ולא צירוף אותיות וסמי כתיבה מהכא. הרי זו העברה בעלמא כאדם המערה מכלי לכלי. והרי זו פעולת העתקת טביעת האצבעות מן המשטח בו נמצאה לסרט הדביק. ושנית, בנד"ד כלל לא מדובר על כתיבת אותיות אלא על העברת טביעת אצבעות. טביעה זו הינה רישום מסוים, וזאת לא שמענו שאם אדם מניח קו או מעגל כלשהו או כל צורה אחרת ע"ג בגד שתהא זו מלאכת "רושם". מסופקני מאד האם ברישום כלשהו שייך האי חששא דתחיבה אפי' מדרבנן. נלענ"ד, איפוא שאין לחוש מצד כתיבה בהעברת טביעת אצבעות ממקום גילוייה לסרט הדביק.

ג. הדבקת מעתק הטביעה

כאמור, לאחר העברת הטביעה ממקום המצאה לסרט הדביק - מדביקים אותו ע"ג ניר שחור חלק ומבריק (ניר צילום). מטרת ההדבקה - כדי לשמר את אבקת הטביעה המצויה ע"ג הסרט הדביק, וכדי להבליטה על רקע שחור. האם יש בפעולה זו משום איסור דאורייתא?

1. איסור הדבקה משום תופר

הרמב"ם פסק (שבת פ"ו הי"א): "המדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיו"ב ה"ז תולדת תופר וחייב". והועתק בשו"ע אויר ש"מ סי"ד.

נושאי כליו של הרמב"ם לא הראו מקורו ולא העירו ע"כ דבר ואף לא ציינו את הקשר ההגדרתי שבין תפירה והדבקה. אכן במשנ"ב דימה אותם אהדדי לגמרי וכתב שגם לענין השיעור דין מדבק "כמו בתופר ב' תפירות לחיוב". מאידך במנחת חינוך, מלאכת תופר, כתב כי "במדבק איני יודע השיעור, כי לא שייך ב' תפירות. ונראה דבכל שהו חייב אם הוא מתקיים".

ומצאתי במרכבת המשנה שפירש דברי הרמב"ם וז"ל: "המפרשים לא הראו מקומו. ועין בירושלמי פרק כל כתבי עלה דמתניתין מצילין תיק הספר, דקאמר שם דטפלה כגופו דמי, וכה"ג לענין תפילין בפרק הקומץ ס"ל לר' יהודה שתפילין של יד שכתבו על ד' עורות צריך לדבקן, וחשיב הדיבוק כמו תפירה. ובריש פרק אלו עוברין משמע דדיבוק ניירות בקולן של סופרים חשיב אומנות, עיי"ש. ומדמה לה רבנו לתופר שהוא מתבר דברים נפרדים ע"י השלישי שהוא החוט, וכה"ג בנדון דידן ע"י קולן של סופרים, משא"כ בקושר".

2. תפירה - חיבור שני עצמים ע"י גורם שלישי

מכיון שלא ציינו מקור להדיא אלא דימוי בסברא בין דיבוק לתפירה, - יש לנו לבדוק את השורש ההגדרתי. נראה לי שהגדרת תופר פירושה חיבור שני עצמים נפרדים ע"י גורם שלישי דוקא, וכן משמע במרכבת המשנה הנ"ל. דומה שאם אדם יצמיד שני חלקים שיאחזו זה בזה ע"י חיכוך וכד' מסתברא שאין כאן תפירה. רמז לדבר מה שדנו בחיבור "מטה של פרקים", "כוס של פרקים" או "מנורה של חוליות" מצד בונה ומכה בפטיש ולא מצינו שדנו מצד "תופר". והרי גם בעצים שייכת תפירה, ראה ביה"ל ש"מ מסי"ד, וז"ל בד"ה ה"ז תולדת תופר: "כי תופר ענינו הוא דלוקח שני דברים אחדים ומחבר אותם לאחד, וכן הוא ע"י דיבוק. ונ"ל דה"ה כשמדבק עץ לעץ ע"י דבק כנהוג ג"כ שם תופר עליו כי מצינו בגמ' דף עד ע"ב דבעצים שייך ג"כ תפירה".

עקרון זה, שמלאכת תופר מוגדרת כחיבור שני חלקים נפרדים ע"י גורם שלישי, עולה מן הגמרא בשבת עה ע"א "המותח חוט של תפירה בשבת חייב חטאת". וברש"י:

"בגד התפור ועומד והניח החוט ארוך ונתפרדו שתי חתיכות הבגד זו מזו במקצת", וכן בראשונים. הרי שציינו כי ע"י החוט תופר שתי חתיכות בגד, ולא כאשר החוט מיועד להצר בגד כלשהו, דאין במתיחתו משום איסור תורה, שכן אין כאן חיבור שני אלמנטים באמצעות גורם שלישי, כנלע"ד.

יתר על כן: בקרבן נתנאל על הרא"ש שבת פרק ז' סי' ז' העיר לענין סיכות בטחון "מאין נוהגין העולם שתוחבין עם מחט שקורין שטעקנאדל את הקרייז עם המלבוש הא הוי שתי תכיפות, וכן הנשים בפראג שמחברין השלייאר (=אימרת הבגד) עם מחטים הללו הא הוי שתי תכיפות?" והביאו המשנ"ב (ש"מ סק"ז) "שאותן אנשים שתוחבין הקרייז עם הבגד במחט בשתי תכיפות לאו שפיר עבדי". והנה כ"ז אמור כשמחבר באמצעות מחט או סיכה שתי חתיכות בגד להדדי, אך דומני שלא מצינו איסור, ואף לא דרבנן, בענידת סיכת קישוט בשבת, למרות ש"תופר" ומחבר את התכשיט לבגד באמצעות סיכה, ולעתים בשתי תכיפות?

ולענ"ד יש לראות את התכשיט והסיכה הצמודה אליו כיחידה אחת, ואין כאן חיבור של שני אלמנטים באמצעות חוט או סיכה או דבק וכיו"ב, ודוק ואכתי צ"ע.

3. הצמדת סרט דביק

מצד הסברא הנ"ל, והגדרת מלאכת תופר ותולדתה מדבק, יש לענ"ד לבחון ביחס לסרט דביק המוצמד בשבת למשטח כלשהו; אמנם קיים על גביו משטח דבק, אך לענ"ד שמא יש לראות את הסרט הדביק כאלמנט אחד בלבד, מחוספס ודביק, ולא כאילו הדבק מהוה גורם נפרד המצמיד את הניר לרקע עליו הוא מודבק. הוי אומר: יש כאן הדבקות דבר לדבר, ולא הדבקה או תפירה של שני עצמים באמצעות גורם שלישי.

כיו"ב נלע"ד שאין איסור תורה מצד תופר בהדבקות פלסטר ע"ג פצע או תחבשת למרות שקימת שכבת דבק ע"ג האגד המידבק, שכן יש כאן אלמנט דביק אחד (מלבד דאינו עשוי להתקיים ואכ"מ). ושמעתי שכן הורו מפוסקי דורנו להקל לחתל תינוק בחיתולים אשר בשוליהם "שכבת דבק" המאפשרת דיבוק קצוות אהדדי.

לענ"ד לא שמענו, למשל, נדנוד איסור ברכיסת שרוול או כנף בגד "מודרני" המצוייד במשטחים מחוספסים הנתפסים זה בזה, וסמי תפירה מהכא. כיו"ב לא יעלה על הדעת לחוש להצמיד תמונות באלבום מודרני שבו מעטה פלסטי שקוף "נדבק" לרף האלבום הדביק קמעא ומצמיד ע"י כך את התמונה. וכן דומני שאין לאסור כלל בשבת משחקי ילדים בהם מצמידים תמונות וגזירי נייר ע"ג לוח קטיפה מחוספס באמצעות משטחי חיספוס המודבקים לגזירים הללו.

מנקודת מבט זו נלענ"ד מצד הסברא שאין איסור תורה בשבת מצד תופר בהדבקת ציורים דביקים ע"ג אריחי חרסינה או ארונות פורמייקה וכיו"ב, ואין זה כמדבק ניירות ע"י דבק שחייב משום תופר. הציורים הללו הם דביקים "במקור" והם נאחזים במשטח החלק אליו הם מוצמדים ואין זו תפירה מה"ת לענ"ד. אמנם דומה שמדרבנן ייאסר דדמיא למדבק.

יתכן גם שמבחן נוסף ילמדנו שאין איסור תורה בהדבקת הסרט הדביק הנ"ל (וכן הציורים הדביקים, הפלסטר, הרכיסה המחוספסת, התמונות באלבום והמשחקים הנ"ל) שכן ניתן להסיר את ההדבקה ולהחזיר המצב לתקנו, והסרט ישאר דביק כמעט באותה מדה שהיה מקודם, מאידך לא ניתן להפריד בין הדבק לבין הסרט או הפלסטר.

מכל הנמוקים הללו נ"ל שאין איסור תורה בהדבקת הסרט הדביק שבו טביעת האצבעות ע"ג נייר הצילום השחור. ואכתי צ"ע.

ד. סיכום

מתוך התחשבות בנסיבות המשטריות וב"נוקא דרבים" שעלול להגרם - לגוף ולממון - אם הזיהוי הפלילי לא יפעל בשבת ברמה מקצועית נאותה, יש מקום להציע לפני שרי התורה לבדוק אפשרות להתיר לקיחת טביעת אצבעות כדלהלן. אמנם יתכן שחלק מן הפעולות הן מלאכות דרבנן אך אם תיעשינה בשינוי יש, אולי, פנים להתירן בנסיבות הנדונות.

1. חשיפת הטביעה ע"י פיזור אבקה

בפעולה זו דומה שאין איסור דאורייתא שכן היא מתבצעת ע"י "שפיכה" ומריחת כל השטח. יתר על כן, החשיפה לעולם היא בדרך של "חק תוכות".
נוסף על כן דומה כי אין האבקה מתקיימת זמן ממושך בצורה שתאפשר אבחנת הטביעה "כאשר יאתה לכתב".
מן הראוי, איפוא, לפזר האבקה בשינוי, כגון החזקת המברשת באמצעות אטב או מלקחיים ובשמאל.

2. העתקת הטביעה לסרט דביק

מבחינה מלאכות דאורייתא י"ל שהעברת הטביעה מן השלחן, החלון וכיו"ב לסרט הדביק איננה בגדר כתיבה, שכן מעבירים כאן את הרישום בשלמותו, ממקום למקום, ועדיפא מתחיבת אותיות או מרקמתן שנסתפקו בה.
מצד איסור דרבנן "דומיא דכותב" לא ידענא מאי אדון ביה. ושמא י"ל דבנד"ד יש להתיר בשינוי.
בכל מקרה, פעולה זו תתבצע אך ורק ע"ג פיסת סרט דביק הגזור מבעוד יום, כדי להמנע מאיסור "מחתך" דאורייתא.

3. הדבקת מעתק הכתיבה

נ"ל שאין איסור תורה בהדבקה הנדונה, שכן מלאכת תופר - ותולדתה: מדבק - ענינה חיבור שני עצמים ע"י גורם שלישי. כאשר מצמידים שני אלמנטים זה לזה, למרות שהאחד משוח בדבק או בחומר אחר הנאחז, י"ל דאין כאן תפירה או הדבקה כהגדרתן וצ"ב.
גם פעולה זו ראוי שתיעשה בשינוי.

בכל מקרה אין לקחת בשבת טביעת אצבעות של "בעלי הבית" או בעלי זכות גישה חוקית למקום הפשע, לצרכי השואה. טביעות אלו יכולות להדחות ליום ראשון, ע"י הזמנת האנשים הללו לתחנת המשטרה או שטכנאי זיהוי פלילי יגיע אליהם לאחר השבת.

כיו"ב אין לרשום בשבת את פרטי הטביעה ע"ג המעתיקים. ניתן לסמן את המעתיקים במספרים סידוריים מערב שבת ולצרף את מספר האירוע ע"י מספרים מוכנים מבעוד יום ע"ג פתקים או ברכיבים פלסטיים ננעצים וכיו"ב. אפשרות נוספת: הקלטת הפרטים ברשמקול מיוחד עם מנגנון גרמא להפעלה חיונית בשבת, כפי שנתבאר במחקרנו המקיף אודות "המשטרה בשבת" שנזכר בראש מאמר זה.

הדברים הנ"ל מוגשים בזאת לעיונם של פוסקי הדור, ולא נכתבו אלא כהצעת השמועה ואכתי צריכינן למודעי.